

OP SPEURTOCHT NAAR DE OORZAAK VAN EEN UMLAUT

Eigenlijk is het niet 'zoals het hoort,' maar eerst even een kleine verduidelijking wie de schrijver van dit stuk is: Peter (Pieter Cornelis Jan) Stöve, zoon van Flip (Philippus Jan) Stöve en Tiny Nierop, kleinzoon van Willem (Gerhard Wilhelm) Stöve en Lena (Maria Magdalena) Keete. Willem dreef van 1921 tot 1955 een slagerij op Schagerbrug. Hij had de zaak, in 1888 gesticht door mijn overgrootvader Philippus overgenomen, en uiteraard was het de bedoeling dat mijn vader als oudste zoon de slagerij in de derde generatie zou voortzetten. Die had daar echter absoluut geen zin in, want hij zag meer in een carrière in de elektrotechniek. Na wat strijd tussen vader en zoon (die uiteindelijk door tussenkomst van grootvader Philippus beslecht werd, zo gaat het verhaal) kreeg mijn vader zijn zin en nam Willems tweede zoon Jan uiteindelijk de slagerij over. Mijn pa kwam na wat omzwervingen (o.a. via het elektrotechnisch installatiebedrijf van Henk de Graaf op Schagerbrug, op de plek waar volgens mij de laatste manufacturenwinkel van een Stöve gestaan heeft) terecht als technicus bij de KLM, en dat is de oorzaak dat in mijn paspoort als geboorteplaats "Nieuwer-Amstel" (zo heette Amstelveen tot 1964) staat. Zo, dat u 't weet.

En dan kom je op een bepaalde leeftijd natuurlijk bij je vader met de vraag waarom die malle umlaut op de 'o' in onze achternaam staat. Daar kreeg ik aanvankelijk op te horen dat de familie Stöve tijdens de Frans-Pruisische oorlog van 1870 vanuit de Elzas naar Nederland gevlucht was. Dat vond ik een prachtig verhaal, dat ik met veel smaak opdiste aan vriendjes, temeer omdat ik in Amstelveen de lagere Albert Schweitzer-school bezocht. En Schweitzer was ook een Elzasser! Dat er een ander verband was tussen de Zijpe en die umlaut, kwam dus niet bij me

op. Daarmee zou de kous dus af zijn, ware het niet dat ik als dertien-, veertienjarige jongen een muzikale hobby ontwikkelde. Er moesten dus contanten komen voor zowel lessen als instrumenten. Pa suggereerde een prachtige manier om in de grote vakantie een cent bij te verdienen: werken in de slagerij van oom Jan! En zo gebeurde het. Logies en ontbijt kon ik bij oma in de Dubbele Buurt krijgen. Oudere Zijpenaren zullen me misschien nog wel herinneren, toen ik in het begin van de zeventiger jaren een aantal zomers op de fiets van tante Gré met een vleesmand achterop de Zijpe

Oom Jan (in witte jas) als keurmeester op de Paasveetentoonstelling in Schagen. (foto Niestadt. Coll. Zijper Museum)

doorcrosste, om bijv. Keinsmerbrug uit te bezorgen. Uiteraard moest ik in het begin dan bij elke achterdeur bevestigend antwoorden op de vraag: "Nohh, ben jai d'r ien van Flip en Triny?" Of ik sjeesde met twintig biefstukken en twintig karbonades in volle vaart door 't Buurtje naar de uitspanning 'De Stulp,' omdat er net weer een bus met toeristen gelost was. Oom Jan hoefde maar te zeggen "Zoetemelk!" en ik trapte me weer het snot voor de ogen omdat ik begreep dat er veertig man op voeding zat te wachten. Zo leerde ik de Zijpe goed kennen. Het vakantiebaantje bij oom Jan hield op toen Gerard Hoebe de slagerij overnam, en bovendien begon ik niet lang daarna aan m'n conservatoriumstudie.

In 1987 ging mijn vader met pensioen. Ofschoon hij toch nog wel wat bleef 'klusken,' zoals hij dat noemde, trok hij in die tijd regelmatig richting de Zijpe. Hij had daar nog flink wat familie en vrienden wonen en het werk van de (toen nog) Oudheidkamer én de Zijper Historie Bladen waardeerde hij zeer. En aangezien zijn tweede vrouw Janny (opgegroeid in Den Helder, die tijdens WO II echter geëvacueerd is geweest op St. Maartensbrug) een goede vriendin was van Atie Biesboer, was er ook van haar kant best wel enthousiasme voor het wel en wee in de Zijpe. Daarom duurde het niet lang, voor hij tijdens een biertje (met de onvermijdelijke borrel ernaast) met de boodschap kwam, dat dat Elzas-verhaal helemaal niet klopte en dat de Stöves oorspronkelijk stoffenhandelaren uit het Westfaalse plaatsje Berge waren! In 1983 was nl. het boekje over die stoffenhandelaren van Piet Dekker verschenen en dat was het begin van een gestage stroom boeken met Zijper onderwerpen die hij zich aanschafte. Het hele verhaal kwam tenslotte tot een 'hoogtepunt' met zijn bezoek aan Berge in 2002. Hij heeft daar samen met

Een doorkijkje vanaf de Hauptstraße in Berge, richting R.K. kerk.

Het museum 'Meyerhaus' in Berge.

Janny een paar dagen rondgezworven, links en rechts deed hij navraag naar de familie Stöve, van welke tak dan ook. Ook schafte hij zich een boekje aan, waarin de geschiedenis van het dorp Berge minutieus beschreven wordt.

In 2007, na een kort ziekbed overleed mijn vader. En aangezien Janny al in een verpleeghuis opgenomen was, hadden mijn zusjes Marleen, Trix en ik de taak om ons ouderlijk huis in Amstelveen leeg te halen en wat er nog aan 'waardevolle' spulletjes was een goede bestemming te geven. Unaniem werd besloten dat ik het 'Zijpe-archief' moest gaan beheren. Mijn zusjes hebben niet zoveel met die plek, onze ouders liggen dan wel begraven op St. Maartensbrug, maar eigenlijk was ik de enige die in die tijd bij oom Jan wat binding met de polder had opgebouwd. Ondertussen had ik de muziek vaarwel gezegd, moe van het eindeloze gereis en de financiële onzekerheid in de musical-business. Sinds 2001 werk ik daarom als docent Nederlands aan een middelbare school in IJmuiden. En na mijn indiensttreding merkte ik dat het klimaat rond 'buitenlanders' stapje voor stapje begon te verslechteren. Het was regelmatig 'kloteturken' voor en 'kutmarokkanen' na. Toen ik vlak vóór deze zomervakantie een opdracht moest voorbereiden over 'allochtonen in Nederland,' realiseerde ik me weer eens dat mijn voorouders óók ooit eens 'rotmoffen' moeten zijn geweest. En jawel hoor: na enig zoeken vond ik in deel twee van de boekenserie van J.T. Bremer over de Zijpe op blz. 41 een klaagverhaal over "die Berger kooplui, die al hun geld naar Duitsland stuurden, en dan ook nog het lef hadden om vermindering van de hoofdelijke omslag te vragen!" Ik maakte mijn opdracht verder af, waarin ik expliciet vermeldde dat 'de voorouders van meneer Stöve ook allochtonen waren'. Toch bleef ik even haken bij het jaartal dat ik in die opdracht zou zetten als het jaar dat de Stöves voor het eerst in de Zijpe zouden zijn gekomen. Was dat rond 1800? Of toch eerder? Ik begon ernstig te twijfelen, en ging op internet op zoektocht. En toen liep ik al snel tegen de site van het museum "Meyerhaus" in Berge op. Dat was in 2009 geopend, las ik en Kees Otter heeft daar in het vierde nummer van de Zijper Historie Bladen van dat jaar verslag van gedaan. Ik heb het museum gemaïld en kreeg van ene Christoph Otten een keurig mailtje

terug, dat hij het leuk zou vinden om me te ontvangen. Onze zomervakantie (mijn vrouw zit ook in het onderwijs) was dit jaar door allerlei oorzaken wat aan de korte kant geweest. We hadden dus wat daagjes over en het leek ons een leuk idee om nu dan toch maar eindelijk Berge eens te gaan bekijken. En aangezien we in de zomer graag kamperen, hebben we onze vouwwagen achter de auto gehangen, uitgezocht waar daar in de buurt een camping is (dat bleek in Bippen te zijn, één dorp verder) en we zijn op donderdag 16 augustus van dit jaar naar het oosten getuft. Toen we eenmaal bij Rheine de Autobahn verlaten hadden, voerde de route ons door een heel landelijke streek via Spelle en Fürstenau naar Bippen. De camping bleek aan de rand van een bosgebied te liggen en werd gedreven door een uiterst vriendelijke meneer, die ons een plekje tussen wat Nederlandse pensionado's wees. We hebben onze 'klapjanus' uitgevouwen en zijn na een drankje en een hapje op onze meegebrachte fietsen richting Berge gepeddeld. Toen viel me meteen iets op: meteen buiten Bippen begon het ineens flink te gloeien! Ik moest flink trappen, zeker om mijn Marjan bij te houden, die ik in een vlaag van verstandsverbijstering dit voorjaar aan de elektrische fiets had geholpen. We zagen ook steeds meer bos, afgewisseld met akkers met snijmais (bah, wat lelijk toch, die staken...). En aangekomen in Berge bleef het heuvelen. We zijn via de Bippener Straße (waar het museum aan ligt) de hoofdstraat in gefietst, en we hebben wat rondgeneusd. Wat ons meteen al opviel, was het grote aantal vakwerkhuisen met op de bovenste houten balk een inscriptie wie het huis had gebouwd en wanneer dat geweest is. Aansluitend zijn we toen op het terras van 'Gasthof Bischoff' neergestreken. Daar was het uitgestorven. Er kwam ook niemand naar buiten, terwijl de deur openstond. Ik ben dus maar naar binnen gelopen en vroeg de waard (die zich overduidelijk een ongeluk schrok) in mijn beste Duits of we wat bij hem drinken konden. Oh nee, dat was geen enkel probleem, hij zou het naar buiten komen brengen. Toen hij de consumpties kwam brengen, vroeg ik hem (nieuwsgierig als ik ben) of hij nog Stöves in zijn klantenkring had. Daarop kwam een negatief antwoord, maar hij kende er toch wel een paar. Die woonden verderop in het dorp. Ik liet het daar maar bij, zeker toen de éne heer na de andere (van het type dat ik in Amsterdam feilloos herken als 'vaste jongens')

het lokaal binnenliep. Toen ik een tweede ronde kwam halen, zat de toog inmiddels vol met mannen die zich het bier en de andere drankjes goed lieten smaken. Gelukkig, er zat toch nog wat leven in Berge...

Ik had een afspraak gemaakt voor de volgende dag om elf uur 's ochtends met Christoph Otten in het museum. Het was prachtig weer, dus de fietstocht van Bippen naar Berge was een waar genot. Gewapend met een selectie uit pa's archief en met een fles Van Wees echte Amsterdamse jenever, zijn we het museum binnengestapt. Daar zat de heer Otten, een vriendelijke oude heer met een imposante baard. Nadat hij zijn gehoorapparaat had ingedaan (ja, de leeftijd komt met gebreken...) heette hij ons hartelijk welkom en informeerde wat nou precies mijn relatie met de 'Hollandgänger' uit de Zijpe was. Dat heb ik in datzelfde Duits van me (dat nu toch wel doorspekt werd met enige "Steinkohle...") aan hem uitgelegd, waarop hij vergenoegd knikte en me vertelde hoe leuk hij het vond dat wij er waren. Het 'Meyer-huis,' zo zei hij, doet namelijk zijn uiterste best om niet het zoveelste 'Heimathaus' te zijn, maar concentreert zich hoofdzakelijk op de "Hollandgänger" en de sociale en culturele gevolgen voor de streek. Dat namen we voor kennisgeving aan, we kennen niet zoveel "Heimathäuser," dus dat zal dan wel. Hij nodigde ons daarop uit om met hem een deel van Berge te verkennen. Het museum werd door hem afgesloten en we staken de weg over naar het "Heimathaus," dat beheerd wordt door de "Heimatverein," opgericht in 1934! Dat Heimathaus is een prachtig vakwerkhuis uit 1696, dat oorspronkelijk bewoond werd door de zoon van een Berger boer, die geen aanspraken kon maken op (een gedeelte van) de ouderlijke boerderij. De heer Otten maakte de deur open en toen onze ogen eenmaal gewend waren aan de donkere bleken we in een uiterst 'gemütlich' ingerichte ruimte te staan, vol met antieke of in ieder geval oude gebruiksvoorwerpen, een flink aantal tafeltjes en stoeltjes. Het gebouw werd door de plaatselijke historische vereniging intensief gebruikt, dat was ons al gauw duidelijk. We keken onze ogen uit en toen nam de heer Otten weer het woord. Of we maar goed wilden begrijpen, dat dit er dus vroeger niet zo uitzag. Aan weerszijden in de ruimte stond het vee

Het Heimathaus in Berge.

Beheerder Ch. Otten en zijn vrouw Marjan.

Twee voorbeelden van huizen van 'Hollangänger', beide gelegen aan de Hauptstraße richting Dalvers.

en de prachtige schouw die boven de vuurplaats hing, hoorde er eigenlijk ook niet. Een gat in het dak, daar moest de rook maar doorheen. Armoe, meneer, bittere armoe... We zagen die ruimte toen ineens met andere ogen.

Na enige tijd nam hij ons weer mee naar buiten en we liepen nog een stukje verder de Hauptstraße in. Trots wees hij op een kledingwinkel en vertelde ons dat dat dus nog steeds een 'autochtone' Berger was, een lid van de familie Sandhaus. Nee, H & M en dat soort zaken vond je niet in Berge. En, zeker voor zo'n klein dorp (in 2010 telde Berge precies 3694 inwoners, las ik op het Wikipedia-lemma), was er nog flink wat middenstand en dienstverlening gevestigd. Volgens de heer Otten had dat iets te maken met de toch wel 'kosmopolitische' instelling van de gemiddelde Bergenaar. Immers, de meesten hadden wel wat van de wereld gezien, waren niet onbemiddeld en waren ook bereid om dat geld te laten rollen. En om dit te bewijzen, draaiden we ons om en liepen toen de andere kant van de hoofdstraat op, richting Dalvers. Honderd meter verder bleef hij staan en wees toen op een huis aan de andere kant van de weg. "Kijk nu eens goed," zei hij. We deden ons best, maar zagen eigenlijk niets bijzonders. Een bakstenen huis met hoge ramen, een deur middenvoor, een dak, en ja, wat was daar nou zo bijzonder aan? Dat werd ons alras duidelijk: dát was nou het huis van een "Hollangänger," dat rond 1850 gebouwd was! Dat wij er niets bijzonders aan zagen, was ééns te meer het bewijs dat wij Hollanders waren: voor ons was zo'n huis doodgewoon. Voor de Bergenaren uit die tijd was het een revolutie! Geen vakwerk, grote ramen, een dak met pannen en in de voorgevel een 'gewone' deur in plaats van een doorgang voor het vee; dat hadden alleen de rijke lui uit Holland. Zeker als je wist dat deze mensen van porseleinen borden aten, terwijl de 'gewone' Bergenaren nog met een nap eten uit de kookpot boven het vuur haalden, was het contrast wel érg groot... Dat was het moment dat ik me realiseerde dat het verschil in welstand tussen Nederlanders en Westfalers in die tijd enorm moet zijn geweest. En dat besef werd steeds sterker toen de heer Otten ons weer terug in het museum geleidde. Het meest navrant vond ik de facsimile-versie van een brief van een Hollangänger, waarin hij zijn broer opriep diens

zoon onmiddellijk naar Nederland te sturen. In Berge was toch geen toekomst voor hem en in Nederland viel een goed loon te verdienen, zo schreef hij.

Het museum, ofschoon klein, ziet er prachtig uit en is uitermate informatief. Het boek over de familie Niestadt heeft een prominente plaats in een vitrine gekregen. En als docenten Nederlands vonden we het heel leuk om te weten te komen dat bepaalde woorden en uitdrukkingen die oorspronkelijk uit de kledingindustrie komen, zowel in het Nederlands als in het Duits hetzelfde zijn! In de zijmuur van het museum is nu ook de oorspronkelijke gevelsteen van de 'Fabrik' van de familie Meyer aangebracht. Het is echt de moeite van een bezoek waard en ik kan iedereen met ook maar de vaagste interesse in de herkomst van een aantal bekende Zijper families een bezoek van harte aanbevelen.

Natuurlijk was de heer Otten geïnteresseerd in een aantal zaken die ik had meegebracht. De historische atlas van Noord-Holland, die ik ooit voor een koopje

Gevelsteen in zijmuur van het museum.

bij De Slegte had aangeschaft, vond hij zeer de moeite waard, evenals 'De Zipe in oude ansichten.' Daar wilde hij wel wat kopietjes van maken... We hebben vriendelijk afscheid van elkaar genomen. En na een kopje koffie op het terras van een ijstent, gelegen aan de voet van de Rooms-katholieke kerk, vatten we het plan op naar de 'Stift' (een oud klooster) in het naburige dorpje Börstel te fietsen. Bij het maken van die tocht zijn we hopeloos verdwaald. Het ANWB-fietsknooppuntensysteem heeft Duitsland helaas nog niet bereikt... We kwamen na het doorkruisen van het bosgebied ineens in een gebied terecht, dat het "Hahlener Moor" heet. Een moerassig natuurgebied, waarbij (volgens het bord dat de wandelroutes aangaf) het advies gold om in ieder geval altijd laarzen aan te trekken!

Toen begon het pas bij me te dagen: die heuvel, waar Berge op ligt, is natuurlijk een zandheuvel, en dat laat al het (regen)water door! Dat komt er dan aan de randen onderuit en zo worden alle landerijen om die zandrug heen moerassig. In Drenthe, op en om de Hondsrug, is dat ook zo. Op de zandruggen werden de schapen gehouden, in de moerassen werd het vlas te 'roten' gelegd, van de wol en het vlasgaren werd dat fameuze 'wollaken' gemaakt, dat bijvoorbeeld de walvisvaarders uit de Zipe zoals Willem 't Hart en Jochem Blaauboer nodig hadden om warm en droog te blijven. Van dat wollaken hadden ze in het museum ook nog een staaltje liggen. Het is een heel dik, viltig spul, en ik kan me heel goed voorstellen dat als je daar een goed zittend pak van maakt, dat je dan voorlopig niet nat wordt of het koud krijgt.

Na flink wat omzwervingen bereikten we dan eindelijk die 'Stift'. Een prachtig domein, met een kerkje uit ongeveer halverwege de dertiende eeuw. Via de kortste weg (of, om in wilertermen te spreken, 'het vet was wél van de soep...') zijn we terug naar Berge gereden. Toch wilde ik graag nog een bezoek brengen aan de boerenhofstede van de enige familie Stöve die nog in Berge woont. Deze hofstede is niet meer authentiek: aan het eind van de Tweede Wereldoorlog is als gevolg van een enorme veldslag om Berge de boerderij met de grond gelijk gemaakt. Deze hofstede ligt iets buiten het dorp aan een zijweg die 'In der Höfen' heet. Toen we op de voorplaats stonden, konden we inderdaad mijn achternaam op de gevel lezen. De eigenaar was hard aan het werk (het was oogsttijd natuurlijk), maar toen ik hem vertelde

Teksten op de gevel van de hoeve van de fam. Stöve.

dat ik Stöve heet, vroeg hij of ik tien jaar geleden hier ook was geweest! Hij herinnerde zich blijkbaar het bezoek van mijn vader nog... Daarmee hadden we alle 'bezienswaardigheden' van Berge toch wel gehad. Maar ik kon het natuurlijk niet nalaten om ook een 'vochtig' souvenir van mijn bezoek mee te willen nemen! In een lokale drankenhandel heb ik geïnformeerd wat nu de plaatselijke specialiteit aan stooksels was. De vriendelijke dame kwam met een fles "Riela Kräuterlikör" op de proppen, volgens het etiket een "Fürstener Spezialität," bedoeld "für Bauern und alle, die Brot essen." De "Kornbrennerei" die dit drankje maakt, wordt trouwens ook gedreven door een lid van het geslacht Sandhaus, dezelfde naam die op dat kledingmagazijn stond. En ineens herinnerde ik me, dat een broer van mijn overgrootvader Philippus een slijterij had in Schagen. Zouden manufacturen en alcoholica dan toch iets met elkaar te maken hebben? Aangekomen op de camping heb ik de fles opengemaakt, een klein glaasje ingeschonken en er alvast een glas van dat lekkere Duitse 'weißbier' naast gezet als brandblusmiddel. Dat bleek wel nodig: het goedje was niet zó vreselijk sterk (30 % alc.), maar het was mierzoet en smaakte sterk naar munt. Iets wat duidelijk op het etiket vermeld stond, maar toch... Toen kreeg ik in gedachten medelijden met die arme voorouders Stöve, toen die voor de eerste keer zo'n rauw smakende vaderlandse borrel achterover sloegen. Dat zal schrikken geweest zijn! En nu snap ik ook waarom oom Jan in zijn glaasje Mispelblom brandewijn altijd een schepje suiker wilde...

De volgende ochtend hebben we onze vouwwagen weer ingeklapt, en we zijn via een toeristische route via Haselünne en Meppen weer terug naar Nederland gereden. En als ik nu op dit tripje terugkijk, valt het me weer op hoezeer Berge en de streek eromheen nu voor me is gaan 'leven.' Met andere woorden: ik kan boeken en artikelen lezen wat ik wil, maar alles viel pas op zijn plek nu ik er zelf geweest ben. Ik ga pa's 'archief' nog eens grondig doorspitten en eens kijken wat er nog aan verdere inzichten te verwerven valt... En die umlaut, daar ben ik nu trots op! Dat betekent dat alle ignorante computersukkels en -miepen, die dat leesteken niet kunnen vinden, door mij op minzame toon terecht gewezen gaan worden met de opmerking: "Ik zal mijn achternaam even voor u spellen, dat is S-T-Alt148-V-E." Mocht dan blijken dat de systeembeheerder alle zgn. 'diakritische tekens'

Hoeve van de familie Stöve.

rücksichtslos uit het programma geknikkerd heeft, dan zal ik daarover op luide toon mijn ongenoegen kenbaar maken. En die “Nederlandse Vereniging van Accenten- en Leestekendragers,” ach, misschien ga ik die na mijn pensionering wel eens oprichten. Kan ik lekker Cock van der Laak spelen tegen al die mensen

die mij mijn ‘roots’ misgunnen... Oh en tenslotte: ik heb in die schoolopdracht maar ‘rond 1775’ gezet als de datum dat de eerste Stöves in Noord-Holland aankwamen. Dat leek me accuraat genoeg!

Peter Stöve, Amstelveen.

CURSUS VOOROUDERONDERZOEK 2014

De Historische vereniging “De Zijpe” organiseert weer een cursus Voorouderonderzoek. Deze cursus zal worden verzorgd door Kees Otter en Arnold Romeijnders en wel op de maandagavonden: 13, 20, 27 januari en: 3 en 10 februari 2014, van 19.30 – 21.30 uur in het Zijper Museum te Schagerbrug. De nadruk zal liggen op actief onderzoek, o.a. met behulp van computerprogramma’s.

Voor meer praktijkoefeningen worden er na afloop van de cursus bezoeken georganiseerd naar de Archieven van Alkmaar en Haarlem en als afsluiting is er nog een bezoek aan het Centraal Bureau voor Genealogie in Den Haag.

Kosten: Leden van de Hist. Ver. “De Zijpe” betalen € 20.- en niet leden € 25.-

Inbegrepen zijn: Alle lesmaterialen, lesgeld, alsmede koffie/thee en koek tijdens de cursusavonden.

Aanmelden, of meer informatie vragen, kan bij:

Ineke van Stuijvenberg tel: 0224-571533

Of per mail: overkant@kpnmail.nl

Deelnemers aan de cursus 2013 (foto: Jan Kooij).